

Sv. Duha v Javorci leta 1999 zaradi kulturnih, umetnostnozgodovinskih, zgodovinskih, arhitekturnih, krajinskih in drugih izjemnih lastnosti razglasila za kulturni spomenik državnega pomena. Javorca je bila kot izjemen kulturni spomenik prepoznana tudi v Evropi. Leta 2007 je prejela znak evropske dediščine medvladne iniciative, leta 2018 pa ji je Evropska komisija podelila še Znak evropske dediščine. Posvečena je namreč vojakom, padlim na soški fronti, ne glede na njihov izvor in kulturo. Izraža poziv k miru in spravi ter priča o združevalni moči skupnega umetniškega ustvarjanja in gradnje.

Javorca na *Poti miru* je danes prostor srečevanj in skupnega spomina na padle na soški fronti. Edinstven secesijski biser, spomenik miru in simbol složnosti, ki kljub velikim preizkušnjam v surovem gorskem okolju ohranja svojo podobo in namen, vabi k ogledu in razmisleku o njenem krhkem in pretresljivem protivojnem sporočilu ter opominja, da se moramo truditi za mir.

Kdor obiše cerkev, edinstven spomenik miru in složnosti v prečudovitem gorskem okolju, mu zagotovo ni žal. Ker pa je precej odmaknjena od glavnih poti, jo je Tolminski muzej obiskovalcem približal s priložnostno razstavo. Predstavljena je bila njena zgodovina, graditelji ter arhitekturne in umetnostnozgodovinske posebnosti.

mag. Damjana Fortunat Černilogar

Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci – »bazilika miru«

Razstava Tolminskega muzeja je bila na ogled:

Tolmin (Slovenija), Tolminski muzej,
18. 6. – 30. 10. 2016

Dunaj (Avstrija), Heeresgeschichtlichen Museums,
3. 11. – 27. 11. 2016

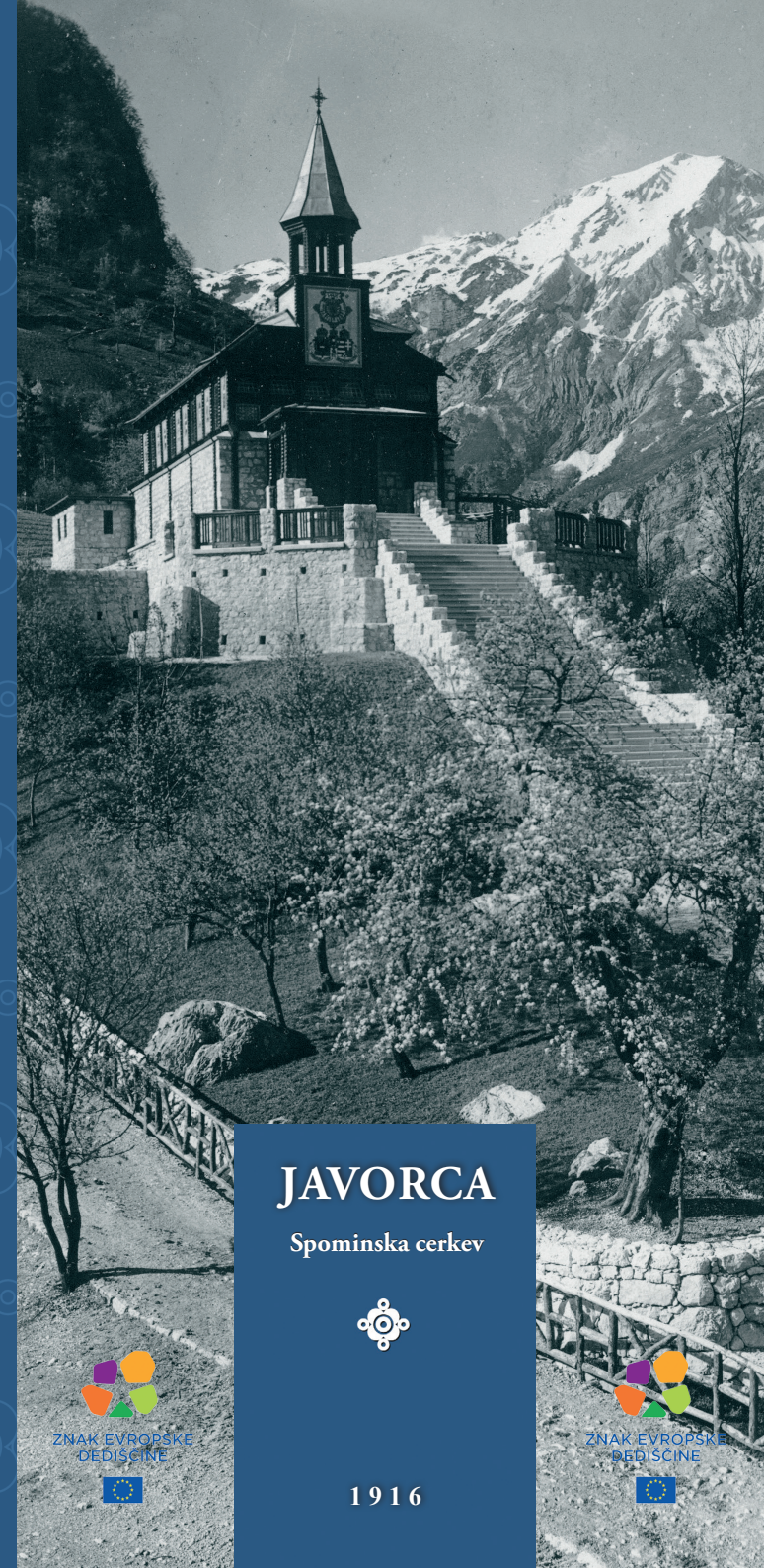
Gorica (Italija), Kulturni center Lojze Bratuž,
1. 12. 2016 – 31. 1. 2017

Beljak (Avstrija), Magistrat Villach,
17. 1. – 11. 3. 2018

Praga (Češka), Vojenský kostel sv. Jana Nepomuckého
(Praha 1 – Hradčany), 27. 6. – 20. 9. 2018

Reka (Hrvaška), Pomorski i povijesni muzej
Hrvatskog primorja Rijeka, 12. 12. 2018 – 5. 2. 2019

Naklada: 1000
Tolmin, 2020

Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci - »bazilika miru«

Leta 1916 so vojaki 3. gorske brigade XV. avstro-ogrskega korpusa na robu soškega bojišča v dolini Tolminke zgradili spominsko cerkev po zamislih in načrtih dunajskega umetnika Remigiusa Geylinga. Pri izbiri lokacije je bilo odločilno, da je neopazna za sovražnika in da je od vseh bojnih položajev brigade na Vodil vrhu, Mrzlem vrhu, Slemenu in Rdečem robu enako oddaljena.

Cerkev je bila zgrajena s prostovoljnimi prispevki vojakov 3. gorske brigade. Tudi vsa dela so opravili prostovoljno, v času, ki je bil sicer namenjen počitku v ožjem zaledju. Po poročanju časopisa Wiener Zeitung Nr. 137 iz leta 1917 so stroške gradnje ocenili na 16.000 kron, kar naj bi bilo v mirnem času enakovredno 100.000 kronam. S pripravo terena za gradnjo so pričeli 1. marca 1916. Temelji so bili postavljeni že konec marca, 4. aprila so po maši pod vhodni portal cerkve vzdali listino s sporočilom o namenu gradnje spominske cerkve. Pomembno vlogo pri gradnji je kot vodja gradbišča odigral nadporočnik Géza Jablonszky iz Budimpešte.

Cerkev je zgrajena iz kamnitih blokov na skalni podlagi. Na zidanih temeljih so postavili leseno zgradbo, za katero so potrebovali večje količine smrekovega in macesnovega lesa. Iz Bohinja so ga do železniške postaje na Mostu na Soči pripeljali z vlakom, od tam dostavili v Polog in nato znosili do gradbišča v Javorci, kjer so ga obdelali. Na robovih vseh lesenih nosilcev in brun so vžgali črne zareze in tako dosegli dodaten dekorativni učinek. V 184 dneh so zgradili cerkev z apsido v

dolžini 18 metrov in širini 7,4 metra. Stranski ladji sta visoki 6 metrov, glavna ladja pa 7 metrov. Za kritino so uporabili eternit. Do cerkve so zgradili 78 stopnic iz kamna in cementa. Ko je bila cerkev dokončana, so uredili še okrasni park, obdan s kamnitim obzidjem in leseno izrezljano pergolo. Nad vhodom se dviga zvonik s sončno uro, grbom Avstro-Ogrske in napisom Pax (mir). Zunanje stene krasi 20 stiliziranih grbov dežel Avstro-Ogrske ter Reke in Trsta. V notranjosti je 12 lesenih stebrov in ob vstopu obiskovalca prevzame ubranost prevladujočih barv: črne, modre, zlate in bele. Kot edini nevtralni ton se pojavi siva barva na mozaičnih tleh, obrobljena s črnim granitom. Čez ta mozaik potekajo črte, ki se do neke mere ponovijo v višini strešnega vezja in stropnika. To daje celotnemu prostoru podobo trdnosti in optično zaključene konstrukcije. Nad oltarno mizo je izviren arhitektonsko oblikovan tabernakelj iz črnega poliranega in obdelanega kamna. Vrata iz lipovega lesa je po Geylingovi zasnovi izrezljal tirolski rezbar Anton Perathoner. Nad njimi se blešči simbol Svetega Duha, kot stilizirana podoba belega goloba iz mozaika. Cerkev je namreč posvečena Sv. Duhu, ki je v liturgiki simbol miru, modrosti in ljubezni. Ograja in viseča svetilka pri oltarju so izdelani iz kovanega železa. Lesen okvir oltarnega dela in polnila ter križ z izrezljanim Kristusom iz lipovega lesa so delo Antona Perathonerja, ki je sledil Geylingovi predlogi. Na stopničasto kompozicijo je bil umeščen svečnik iz pozlačene hrastovine. Zgoraj je steklen mozaik - edini okras cerkve, ki ni delo vojakov 3. gorske brigade. Neposredno pred oltarjem stojijo trije v usnje oblečeni hrastovi stoli, za njimi pa še štiri cerkvene klopi. Stranski ladji se nagibata proti apsidi, njuni zaključni steni krasita Geylingovi sliki angelov. Tako na zunanji vhodni fasadi

kot v notranjosti so napisi, ki obiskovalcu sporočajo čemu je bila cerkev zgrajena, kdo jo je gradil ter kdaj in pod čigavim poveljstvom. Pretresljiv pa je pogled na 2565 v hrastove plošče vžganih imen padlih avstro-ogrskih vojakov na notranjih stenah cerkve.

Spominska cerkev v Javorci je bila predana namenu 1. novembra 1916. Po zapisu Marije Rutar je bila zadnja maša v Javorci napovedana za 17. avgust 1917, a je bila v zadnjem hipu odpovedana. O cerkvi so v letih 1916 in 1917 časopisi večkrat poročali, gradnjo pa so dobro dokumentirali.

Cerkev v Javorci leži na nadmorski višini 571 m, v pokrajini z neugodnimi klimatskimi razmerami, kar zahteva neprestano vzdrževanje. Na objektu so bila doslej štirikrat opravljena večja restavratorska dela. Leta 1934 je prve restavratorske posege dokončal Urad za utrdbe pri italijanskem armadnem korpusu iz Vidma (Ufficio delle fortificazioni del Corpo d'armata di Udine). Takrat dodani napis *Ultra cineres hostium ira non superest (Onkraj pepela sovragov jeza premine)* daje cerkvi posebno sporočilo. Po drugi svetovni vojni je za cerkev nekaj časa zgledno skrbel domačin Franc Gregorčič, nato pa je nezadržno propadala. V letih 1980–1982 je Zavod za spomeniško varstvo iz Nove Gorice poskrbel za celovito prenovo, po kateri je cerkev ponovno zasijala. Leta 1998 je območje Javorce prizadel močan potres. V letih 2004–2005 je sledila tretja večja, popotresna prenova objekta. Aprila leta 2016, po desetih letih od zadnje preнове, so v cerkev ponovno vstopili restavratorji.

Spominska cerkev v Javorci je izjemna ne le iz umetniškega vidika, temveč tudi zato, ker je nastala v času vojne na obrobju krutega soškega bojišča. Republika Slovenija je spominsko cerkev